

KASBIY TA'LIM TIZIMINING MAZMUNI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Professional ta'lim;(cholg'u ijrochiligi)

ta'lim yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Soliyev Javohir Axad o'g'li

Ilmiy rahbar: Vaqqosxon Boboyev Abbosovich

Annotatsiya.

Mazkur maqolada kasbiy ta'lim tizimining mazmuni, maqsad va vazifalari hamda uning o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Kasbiy ta'limning mehnat bozori talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashdagi ahamiyati, nazariy va amaliy bilimlar uyg'unligi, kompetensiyaviy yondashuv asosida ta'lim jarayonini tashkil etish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari va istiqbollari ko'rib chiqilgan.

Аннотация.

В данной статье раскрываются содержание, цели и задачи системы профессионального образования, а также её специфические особенности. Проанализирована роль профессионального образования в подготовке квалифицированных специалистов, соответствующих требованиям рынка труда, рассмотрены вопросы сочетания теоретических и практических знаний, а также организации образовательного процесса на основе компетентностного подхода. Кроме того, освещены современные направления и перспективы развития системы профессионального образования.

Annotation.

This article examines the content, objectives, and specific features of the vocational education system. It analyzes the role of vocational education in preparing qualified specialists who meet labor market requirements, highlights the integration of theoretical and practical knowledge, and discusses the organization of the educational process based on a competency-based approach. The article also considers modern trends and future prospects for the development of the vocational education system.

Kasbiy ta'lim tizimi — bu shaxsni ma'lum bir kasbga tayyorlash, unda zarur bilim, ko'nikma, malaka va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan uzluksiz ta'lim tizimining muhim tarkibiy qismidir. Ushbu tizim jamiyatning iqtisodiy rivojlanishi, ishlab chiqarish sohalarining samarali faoliyati hamda mehnat bozorining malakali kadrlarga bo'lgan ehtiyojini qondirishga xizmat qiladi. Kasbiy ta'limning asosiy mazmuni o'quvchilarga kasbiy bilimlarni berish bilan birga, ularni amaliy faoliyatga tayyorlash, real ishlab chiqarish sharoitida ishlash ko'nikmalarini

shakllantirishdan iboratdir. Shu sababli kasbiy ta'limda nazariya va amaliyotning uyg'unligi eng muhim tamoyillardan biri hisoblanadi. Kasbiy ta'lim tizimi o'z mazmuniga ko'ra quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

- umumta'lim fanlari (til, matematika, informatika va boshqalar);
- kasbiy (maxsus) fanlar;
- amaliy mashg'ulotlar va laboratoriya ishlari;
- ishlab chiqarish amaliyoti;
- mustaqil ta'lim va loyihaviy faoliyat.

Ushbu komponentlar o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, o'quvchining har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. Ayniqsa, amaliy mashg'ulotlar va ishlab chiqarish amaliyoti kasbiy ta'limning markaziy bo'g'ini hisoblanadi, chunki ular orqali o'quvchi real kasbiy faoliyatga yaqinlashadi. Kasbiy ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning **amaliy yo'naltirilganligi**dir. Bu tizimda o'quvchilar faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolmay, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo'llashni ham o'rganadilar. Bu esa bitiruvchilarning mehnat bozorida tez moslashuvchan va raqobatbardosh bo'lishini ta'minlaydi. Yana bir muhim xususiyat — **kompetensiyaviy yondashuv**dir. Zamonaviy kasbiy ta'limda asosiy e'tibor bilim berishdan ko'ra, o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishga qaratiladi. Bu kompetensiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- kasbiy bilimlarni amaliyotda qo'llash;
- muammoli vaziyatlarni hal qilish;
- texnologik jarayonlarni boshqarish;
- mustaqil qaror qabul qilish;
- jamoada ishlash ko'nikmasi.

Kasbiy ta'limning yana bir muhim jihatini uning **ishlab chiqarish bilan integratsiyalashganligi**dir. O'quvchilar korxona va tashkilotlarda amaliyot o'tash orqali real ish jarayonini o'rganadilar. Bu jarayon ularning kasbiy tajribasini boyitadi va mehnat intizomini shakllantiradi.

Shuningdek, kasbiy ta'lim tizimida **individuallashtirish va differensiallashtirish** tamoyillari ham muhim o'rin tutadi. Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va o'zlashtirish darajasi hisobga olinib, ta'lim jarayoni shunga moslashtiriladi. Bu esa har bir o'quvchining o'z salohiyatini to'liq rivojlantirishiga imkon yaratadi. Zamonaviy kasbiy ta'lim tizimining muhim xususiyatlaridan yana biri — **innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash**dir. Interfaol metodlar, muammoli o'qitish, loyihaviy ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), elektron ta'lim platformalari o'quv jarayonini yanada samarali va qiziqarli qiladi. Bu esa o'quvchilarning faolligini oshiradi hamda bilimlarni chuqur o'zlashtirishga yordam beradi. Kasbiy ta'limda shuningdek **mehnat tarbiyasi va kasbiy etika** ham muhim o'rin tutadi. O'quvchilarda mehnatsevarlik, mas'uliyat, intizom, jamoada ishlash

madaniyati va kasbiy odob-axloq qoidalari shakllantiriladi. mashg'ulotlari, interaktiv treninglar va amaliy seminarlar talabaning kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu usullar orqali talaba nafaqat bilim va ko'nikmalarni egallaydi, balki ularni amaliyotga tatbiq etish, turli vaziyatlarda moslashish va ijodiy yechimlar ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo'ladi. Kasbiy kompetensiyalarning rivojlanishi va nazariya-amaliyot uyg'unligi shuningdek, mutaxassisni doimiy rivojlanishga tayyorlaydi. Bu jarayon talabaning o'z bilim va ko'nikmalarini yangilash, zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish, innovatsion yondashuvlarni qo'llash va mehnat bozorining dolzarb talablariga javob berish qobiliyatini oshiradi. Shu tariqa, kasbiy tayyorgarlik jarayoni talabaning shaxsiy va professional rivojlanishini kompleks tarzda ta'minlaydi. Umuman olganda, mutaxassislarni tayyorlash jarayonida kasbiy kompetensiyalarning o'rni va nazariya-amaliyot uyg'unligi nafaqat pedagogik nazariyaning, balki amaliyotning asosiy ustuvor yo'nalishlari sifatida qaraladi. Ular ta'lim jarayonining samarali natijalarini belgilaydi, talabaning kasbiy identifikatsiyasini mustahkamlaydi va kelajakdagi mutaxassisni jamiyat va kasb-hunar talablariga mos kadr sifatida shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan, kasbiy tayyorgarlikning mazkur yo'nalishi zamonaviy pedagogika va ta'lim strategiyasining ustuvor vazifasi bo'lib, bo'lajak mutaxassislarning professional va shaxsiy barqarorligini ta'minlaydi. Kasbiy ta'lim tizimi — bu jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik rivojlanishi bilan bevosita bog'liq bo'lgan murakkab pedagogik tizimdir. U shaxsni muayyan kasbga tayyorlash bilan birga, uning fikrlash darajasi, madaniyati, mas'uliyati va mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Kasbiy ta'lim oddiy bilim berishdan farqli ravishda, insonni real hayot va mehnat faoliyatiga moslashtirishni maqsad qiladi. Shu sababli bu tizimda nazariya va amaliyot doimo bir-biri bilan chambarchas bog'langan holda olib boriladi. Kasbiy ta'lim mazmuni ko'p qirrali bo'lib, unda umumiy bilimlar, kasbga oid nazariy tushunchalar va eng muhimi — amaliy faoliyat tajribasi mujassamlashgan. O'quvchi yoki talaba nafaqat o'z kasbining nazariy asoslarini o'rganadi, balki ishlab chiqarish jarayonida qo'llaniladigan usullar, texnologiyalar va vositalarni ham bevosita o'zlashtiradi. Bu jarayonda bilim asta-sekin ko'nikmaga, ko'nikma esa malakaga aylanadi. Natijada shaxs mustaqil ishlay oladigan, muammolarni hal qila oladigan va o'z kasbiga mos qarorlar qabul qila oladigan mutaxassis sifatida shakllanadi.

Kasbiy ta'limning muhim jihatlaridan biri — uning mehnat bozori bilan uzviy bog'liqligidir. Ya'ni, ta'lim tizimi jamiyatda qaysi kasblarga ehtiyoj borligini hisobga olgan holda rivojlanadi. Agar iqtisodiyotda yangi texnologiyalar paydo bo'lsa yoki yangi sohalar rivojlansa, kasbiy ta'lim mazmuni ham shunga mos ravishda yangilanadi. Shu jihatdan u doimiy ravishda o'zgarib turadigan, moslashuvchan tizim hisoblanadi. Bu esa kasbiy ta'limni boshqa ta'lim turlariga nisbatan ancha dinamik va amaliy yo'naltirilgan qiladi. Yana bir muhim xususiyat — kasbiy ta'lim jarayonida

shaxsning individual xususiyatlariga e'tibor qaratilishidir. Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi va o'zlashtirish darajasi turlicha bo'lganligi sababli, o'qitish jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Bu orqali o'quvchilar o'z imkoniyatlariga mos ravishda rivojlanadi va o'z kasbini chuqurroq egallaydi. Shu bilan birga, kasbiy ta'lim shaxsda intizom, javobgarlik, mehnatsevarlik va jamoada ishlash kabi sifatlarni ham shakllantiradi. Kasbiy ta'limda qo'llaniladigan metodlar ham o'ziga xosdir. Bu yerda oddiy ma'ruza yoki nazariy darslar bilan cheklanib qolinmaydi. Amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari, ishlab chiqarish amaliyoti, simulyatsiya va loyihaviy ishlash kabi usullar keng qo'llaniladi. Ayniqsa, real ish sharoitiga yaqin muhitda o'qitish katta samara beradi. Chunki o'quvchi o'rganayotgan bilimni darhol amalda sinab ko'radi va xatolarini tuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu sababli kasbiy ta'lim "o'rganish orqali ishlash" va "ishlash orqali o'rganish" tamoyiliga asoslanadi. Zamonaviy kasbiy ta'lim tizimi texnologiyalar bilan chambarchas bog'liq. Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirish, sun'iy intellekt kabi yo'nalishlar tez rivojlanayotgani sababli, kasbiy ta'lim ham shu yo'nalishda yangilanmoqda. Endilikda o'quvchilar nafaqat an'anaviy kasblarni, balki zamonaviy IT, texnika va xizmat ko'rsatish sohalarini ham o'rganmoqda. Bu esa ularning global mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishiga xizmat qiladi. Kasbiy ta'lim tizimi jamiyat uchun ham katta ahamiyatga ega. U iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi, chunki har qanday ishlab chiqarish yoki xizmat ko'rsatish sohasi malakali mutaxassislariga tayanadi. Agar kasbiy ta'lim yaxshi rivojlangan bo'lsa, ish beruvchilar kerakli kadrlarni oson topadi, ishlab chiqarish samaradorligi oshadi va ishsizlik darajasi kamayadi. Shu bilan birga, kasbiy ta'lim yoshlarni tezroq mustaqil hayotga tayyorlaydi va ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlaydi. Kasbiy ta'limning yana bir muhim jihati — uning uzluksizligidir. Inson bir marta kasb o'rganib qolmaydi, balki butun hayoti davomida o'z malakasini oshirib boradi. Chunki texnologiyalar yangilanadi, ish usullari o'zgaradi va yangi bilimlarga ehtiyoj paydo bo'ladi. Shu sababli kasbiy ta'lim tizimi qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarini ham o'z ichiga oladi. Umuman olganda, kasbiy ta'lim tizimi — bu shaxsni nafaqat kasb egasi qilish, balki uni hayotga tayyorlash, mustaqil fikrlashga o'rgatish va jamiyatda o'z o'rnini topishiga yordam beradigan muhim ijtimoiy-pedagogik tizimdir. Uning asosiy kuchi — amaliyotga yaqinligi, moslashuvchanligi va real ehtiyojlarga xizmat qilishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Pedagogika (darslik). – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. R.A.Mavlonova, N.X.Vohidova Pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiya.
3. J.G'.Yuldashev, S.Usmonov Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent.
4. N.N.Azizxo'jayeva Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar. – Toshkent.